

İLKÖĞRETİM 8. SINIF KIZ VE ERKEK ÖĞRENCİLERİN BEDEN EĞİTİMİ DERS ORTAMINDAKİ BEDEN YAŞANTILARI

Canan KOCA*, Bengü GÜVEN**, Nefise BULGU**, Giyasettin DEMİRHAN**

* Başkent Üniversitesi, Spor Bilimleri Bölümü

** Hacettepe Üniversitesi, Spor Bilimleri ve Teknolojisi Yüksekokulu

ÖZET

Araştırmanın amacı, ilköğretim 8. sınıf kız ve erkek öğrencilerin kız/erkek birlikte işlenen beden eğitimi derslerindeki beden yaşantılarını ortaya çıkarmaktır. Çalışma üç erkek, üç kız grubu olmak üzere toplam 6 odak grup görüşmesine katılan 24 kız ve 24 öğrenciyle gerçekleştirilmiştir. Her odak grup görüşmesine 8 öğrenci katılmış ve görüşmeler yaklaşık 75 dakika sürmüştür. Verilerin çözümlenmesinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Analiz sonucunda odak gruplardan elde edilen veriler; "beden hoşnutluğu ve beden kontrolü" ile "beden eğitimi ders ortamı" temaları altında sınıflandırılmıştır. Veriler, beden hoşnutluğu ve beden kontrolü temasında, kız ve erkek öğrencilerin tümünün bedenlerinin farklı bölgelerinden hoşnut olmadıklarını göstermiştir. Bunun yanında, hem kız hem de erkek öğrencilerin büyük çoğunluğu beden eğitimi öğretmenlerinden, ailesinden ve arkadaşlarından bedenlerinin dış görünüşü, kıyafetleri, davranışları gibi konularda geribildirimler aldıklarını ve bu çevresel etmenler sonucunda bedenlerini kontrol altına almaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Beden eğitimi ders ortamı teması kapsamında; erkek öğrenciler kız öğrencileri fiziksel etkinliklerde yetersiz buldukları için onlarla birlikte bir fiziksel etkinlikte yer almayı tercih etmediklerini belirtirken, kız öğrenciler ise fiziksel yetersizliklerinin daha çok deneyimsizlikten ileri geldiğini, fakat erkek arkadaşlarının kendilerine karşı olumsuz tutumlarından dolayı onlarla birlikte fiziksel etkinliklere katılmayı tercih etmediklerini ifade etmişlerdir. Sonuç olarak; kız-erkek birlikte eğitim veren ilköğretim okullarındaki beden eğitimi derslerinde, 8. sınıf kız ve erkek öğrencilerin bedenleriyle ilgili olumsuz yaşantıları olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, kız öğrencilerin rahatsızlıklarının daha yoğun olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Beden eğitimi, Beden yaşantısı, Toplumsal cinsiyet, Erkeklik, Kadınlık*

Geliş tarihi : 29.01.2004

Yayına kabul tarihi : 25.05.2004

BODILY EXPERIENCES OF FEMALE AND MALE STUDENTS FROM EIGHT GRADE IN THE CONTEXT OF PHYSICAL EDUCATION

ABSTRACT

The purpose of this study was to investigate bodily experiences of female and male students in the context of mixed-sex physical education classes. Data were collected by means of focus group interview as a qualitative method. A total of 24 female and 24 male students 8 grades from three schools were interviewed. Each focus group was consisted of eight students and took approximately 1-1.1/2 hours. The content analysis method of qualitative analysis was used to analyze data. The data obtained from each focus group was sorted into "body satisfaction and bodily control" and "the context of physical education class" themes. With regard to the theme of body satisfaction and bodily control, all female and male students reported that they are not satisfied with their bodies. In addition, the majority of female and male students expressed negative bodily experiences and a sense of bodily control regarding to their physical appearance, movements and clothing from both female and male teachers and male friends and their families. With respect to the theme of the context of physical education class, male students preferred single-sex physical education because of physical incompetence of female students, and many female students also preferred single-sex physical education because of the negative attitudes of male students toward them. In conclusion, both many female and male students from eight grades had some negative bodily experiences in mixed-sex physical education class.

Key Words: *Physical education, Bodily experience, Gender, Masculinity, Femininity*

GİRİŞ

Beden konusu son yıllarda beden eğitimi ve spor bilimleri de dahil olmak üzere pek çok bilim dalı tarafından ilgi görmektedir. Bu ilginin nedeni son yıllara kadar özellikle batı toplumlarında egemenliğini sürdüren, beden ve zihin ikiliğine dayanan Kartezyen ideolojinin tartışılmaya başlanmasıdır.

Kartezyen ideolojide beden, benlikten ayrı olarak ele alınan fakat benlik tarafından yönetilen ona maruz kalan bir nesnedir (Featherstone, 1991). Postmodernist akım içerisinde yer alan tartışmalarda ise, yüksek modernite çağında benlik ve kişilik gelişiminde bedenin

merkezi önemde olduğu ileri sürülmektedir. Shilling'in (1993) de belirttiği gibi yüksek modernite koşullarında, modern insanın kişiliğinde beden yükselen bir öneme sahiptir. Beden sadece biyolojik ve fizyolojik fonksiyonların meydana geldiği bir yapı değil, toplumsal ve kültürel süreçlerin de şekillendirdiği bir yapı olarak ele alınmaktadır. Diğer bir deyişle, bedenin büyümesi ve gelişmesi ve toplumsal ilişkilerin yapılanması hem toplumsal hem de biyolojik süreçleri içermektedir (Shilling, 1993).

Bedeni toplumsal süreçler çerçevesinde ele alan Turner (1984), bedenle ilgili birbiriyle ilişkili dört temadan söz et-

miştir: yeniden üretim (reproduction), düzenleme (regulation), kısıtlama (restrain) ve sunum (representation). İlk iki tema “yeniden üretim” ve “düzenleme” toplumsal bedenle, diğer iki tema olan “kısıtlama” ve “sunum” ise bireysel bedenlerle ilgilidir. “Yeniden üretim” teması, ataerkilliğin etkisinde cinsellik, çocuk doğurma ve çocuk bakımı konularında özelleşmektedir. İkinci tema “bedenin düzenlenmesi” beden uygulamalarının (bodily practices) kurumsallaştırılmış formları olarak, okullarda zaman ve mekan içinde insan hareketlerinin düzenlenmesi ve kontrol edilmesi süreçlerini ele almaktadır. “Kısıtlama” teması tıbbi yollarla (diyet) ve egzersizle bedene uygulanan bir takım rejimleri, son tema olan “sunum” ise, moda, fiziksel uygunluk, kozmetik ve medya endüstrisi tarafından bedenin nasıl yönetildiğini konu edinmektedir.

Beden konusunda çalışan ve özellikle spor alanına da bu çalışmaları yansıtmış bir diğer sosyolog Frank’dır. Frank’e (1991) göre insanlar yaşadıkları sürece bedenlerini kullanırlar, çeşitli formlara sokarak şekillendirirler. Fakat bu her zaman onların istedikleri doğrultuda gerçekleşmez. Bedenin biçimlenmesinde toplumdaki egemen toplumsal ve kültürel ideolojiler önemli bir rol üstlenirler. Bu bağlamda Frank, 4 farklı beden tipolojisinden söz eder. (a) Disipline edilen bedenler (disciplinising body): Elit sporda olmazsa olmaz, diyet, ilaç kullanımı; kit-

le sporunda, sağlıkla ilişkili olarak fiziksel uygunluk alanında kullanılan ilaçlar, uygulanan diyetler bu kapsam altındaki beden uygulamalarına örnektir. Foucault’nun (1979) beden ve iktidar üzerine olan çalışmalarında da, toplumsal kurum olarak okullarda uygulanan formal ve informal programlar çerçevesinde bedenlerin kontrol altına alınıp disipline edildikleri söylenmektedir. (b) Baskılayan bedenler (dominating body): Bunlar daha çok toplumsal cinsiyet bağlamında ele alınmaktadır ve toplumdaki iktidara dayalı güç ile fiziksel gücün diğerleri üzerinde korku ve kaygı uyandırdığı bedenlerdir. Frank’e (1991) göre genel olarak toplumdaki baskılayan beden erkek bedenleridir. Spor ortamında, güce dayanan ve fiziksel temas içeren fiziksel etkinliklerde bedenlerin konumu bu kapsamda değerlendirilebilir. Boks, Amerikan futbolu, buz hokeyi, güreş sporları örnek olarak verilebilir. (c) İletişimsel bedenler (communicating body): Dans ve performans sanatlarının estetik boyutları ile ilişkilendirilmiştir. İletişimsel bedenin temel niteliği, kendini yaratma sürecindeki beden olmasıdır. (d) Yansıyan bedenler (mirroring body): Bireyin bedenini diğer insanların görüşleri doğrultusunda şekillendirdiği ve kullandığı bedenlerdir. Frank örnek olarak tüketim kültürü içinde değerlendirdiği aerobik sınıflarını vermektedir.

Foucault’nun (1979) beden anlayışı da bedenle ilgili yapılan çalışmalarda ele

alınan diğer bir yaklaşımdır. Light ve Kirk (2000), Foucault'nun bakışının sporda bedenini eleştirel toplumsal analizinin yapılmasında güçlü bir araç olduğunu ileri sürmektedirler. Bedenin bir disiplin ve kontrol nesnesi olduğuna yönelik bu anlayış, beden eğitimi ve spor yoluyla öğrencinin kültürlenme sürecinde bedenini merkezde yer aldığı görüşüyle örtüşmektedir (Wright, 1996). Spor ortamında ya da beden eğitimi ders ortamında şekillenen bedeni ya da beden uygulamalarını analiz etmek için, Frank (1991)'in beden tipolojisi ve Turner'ın (1984) beden temaları yaklaşımlarını kullanmak mümkündür. Özellikle spor sosyolojisi alanında sporcu bedenini analiz edildiği çalışmalarda, genellikle Frank'in yaklaşımı ve bu doğrultuda geliştirilen yaklaşımlar son yıllarda giderek artmaktadır (örn: Maguier'in (1993) beden tipolojisi). Ancak beden eğitimi ders ortamında bedenini ve beden uygulamalarının incelendiği çalışmaların sayıca sınırlı olduğunu söyleyebiliriz. Kirk (1999), beden eğitimi alanında, bedenini cisimleşme sürecinin analizinde sosyolojik bilgilerin kullanılması gerekliliğini ve bu bağlamda da beden kültürü kavramını ortaya atar. Kirk (1999), beden kültürünü, spor, fiziksel rekreasyon ve egzersizden oluşan, beden uygulamaları sürecinde ortaya çıkan bireye ve bedene yönelik bir yargı içeren anlamlarla ilgilenen özel bir söylem formu olarak tanımlar. Bu çerçevede okullardaki beden eğitimi

ve spor etkinlikleri çocukların bedenlerinin hem biyolojik hem de toplumsal yapılanmasında rol oynamaktadır (Kirk, 1999).

Bireyin kimliğinin biçimlendirilmesinde; biyolojik gelişimi ve toplumu öğrenme ve uyum sağlama süreci birlikte rol almaktadır. Toplumsallaşma aşamasında, biyolojik birey toplumsal bireye dönüşmektedir ve bu süreçte birey, toplumsal bir varlık olduğunu bedeni aracılığıyla keşfetmektedir. Özellikle toplumsal cinsiyetin yapılanmasının ve cinsiyete bağlı ayrımcılık içeren inanç ve değerlerin doğrudan bedenle ilişkili olduğu bilinmektedir. Spor bilimlerinde beden odaklı çalışmalara yönelme, fiziksel performansın üst düzeyde önemli olduğu spor ortamına toplumsal inanç ve değerlerin açıkça yansıtılmasından kaynaklanmaktadır (Connell, 1987; Whitson, 1990). Ayrıca, fiziksel performans bağlamında ve beden-zihin ikiliğinde bedenini mekanik boyutunun öne çıkarılması, bu alandaki çalışmalarda beden kuramları ve sosyoloji kuramlarının kullanılması gerekliliğini doğurmuştur. Bu çalışmalarda "yüksek modernitede bedenini yapılanması ve yeniden yapılanmasında beden eğitiminin katkısı nedir" sorusuna yanıt aranmaktadır.

Beden eğitimi ideolojisini analiz eden Tinning'e (1990) göre, zihin-beden ayrımı ile ilgili ikili düşünce yapısı, teknokratik rasyonalitenin bir göstergesidir; bu düşünce, bedenle ilgili bilgiyi teknik, bilimsel doğal gerçekler (yani, bedenini

mekanik değerlendirmesini ve önemli toplumsal faktörlerin önemsenmemesini destekleyen gerçekler) haline getirmektedir. Tinning'in (1990) bu düşüncesinin altında yatan temel varsayım, sadece beden eğitimi alanında değil, genel olarak eğitimde hakim olan geleneksel beden-zihin ikiliğine dayalı düşüncenin günümüzde hala geçerliliğini koruduğu ve özellikle beden eğitimi alanının hedeflerinin ve bu doğrultuda gerçekleştirilen uygulamaların sadece bireyin bedensel performansının geliştirilmesine yönelik olduğudur. Bu varsayım aynı zamanda genel eğitim alanında da beden eğitiminin önemsiz bir alan olarak görülmesinin de bir nedeni olarak gösterilebilir.

Featherstone ve Turner (1995) günümüzde beden ve beden cisimleşmesi konusuna yönelik ilginin radikal Fransız feminist literatürün etkisiyle ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Gerçekten de, toplumsal cinsiyet kimliğinin yapılanmasında beden merkeziliği bir çok feminist araştırmada ortaya konmuştur (Bordo, 1989; Diamond ve Quinby, 1988). Yukarıda da belirtildiği üzere spor ve beden eğitimi, toplumsal cinsiyet yapılanmasında ve eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkilerinin cisimleşmesinde önemli bir alan olarak kabul edilmektedir (Theberge, 1987, 1991).

Beden eğitimi etkinliklerinde beden yapılanmasına yönelik yapılan araştırmalarda, toplumsal cinsiyetin önemli bir faktör olduğu ve bununla ilişkili kız ve erkek öğrencilerin farklı beden yaşantıları-

nın bulunduğu ortaya çıkarılmıştır (Armour, 1999; Gard ve Meyenn, 2000; Kirk, 1999; Light ve Kirk, 2000; Olafson, 2002; Oliver, 2001; Wright, 2000). Bu çalışmalarda kız ve erkek öğrencilerin farklı beden yaşantılarına sahip olmalarının bir nedeni olarak görülen beden eğitimi ders ortamının, öğrenciler üzerindeki etkisi araştırılmış; sonuçta, kız/erkek birlikte (mixed-sex) ve kız/erkek ayrı işlenen (single-sex) beden eğitimi ders ortamlarının beden toplumsal olarak yapılanmasında ve öğrencilerin bu doğrultudaki yaşantılarında önemli bir etkisi olduğu gözlenmiştir.

Bedenin ve toplumsal cinsiyet kimliğinin yapılanmasında beden eğitimi ve spor önemli bir alan olmasına karşın, bu alanda çalışmaların sınırlı olduğu ve var olanların da sosyolojik perspektiften yoksun bulunduğu görülmektedir. Bu bağlamda, bu araştırmada 8. sınıf kız ve erkek öğrencilerin kız/erkek birlikte işlenen beden eğitimi derslerindeki beden yaşantılarını ortaya çıkarılırken, toplumsal çevrenin, ataerkil değerlerin, toplumsal cinsiyet kimliği üzerindeki etkilerinin analizi de amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Katılımcılar:

Araştırmaya Ankara ilinde yer alan, düşük sosyo-ekonomik düzeyi temsil eden ve kız erkek birlikte eğitim veren Sincan Fevzi Çakmak İlköğretim Okulu, Etimesgut Zekiye Güdüllüoğlu İlköğretim Okulu ve Etimesgut İlköğretim Okullarından rastlantısal olarak seçilen 8. sı-

nif öğrencileri (13-14 yaş) katılmıştır. Araştırma grubunu her bir ilköğretim Okulundan 8 kız ve 8 erkek öğrenci olmak üzere toplam 48 öğrenci oluşturmuştur. Her sınıftan bir kız ve bir erkek öğrenci sınıf listelerinden tesadüfi olarak seçilmiştir.

Verilerin Toplanması: Çalışmada, nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. 1970'lerde eleştirel kuramın sosyal bilimler alanında hızla yayılmaya başlamasıyla birlikte, fenomenolojik, etnografik ve antropolojik nitel araştırma yöntemleri beden eğitiminin de içinde yer aldığı eğitim araştırmalarını etkilemiştir (Ronholt, 2002). Özellikle Kuzey Amerika, Avustralya ve İngiltere'de bulunan bir çok araştırmacı (Dewar, 1987; Kirk, 1992; Ronholt, 2002; Wright, 1995), öğrencilerin ve öğretmenlerin sınıf ortamındaki yaşantılarını nitel veriler kullanarak incelemeye başlamışlardır. Merriam'a (1998) göre, nitel veri insanların deneyimleri, duyguları, düşünceleri ve bilgileri hakkında dolaysız alıntılardan oluşmaktadır. Etkili öğretimin teknik boyutuyla ilgilenmekten daha çok (Tinning, 1990), beden eğitimi ortamını nitel araştırma yöntemiyle inceleyen çalışmalarda, eğitim ve öğretimin toplumsal etkileşim boyutunun altı çizilirken, bilginin de toplumsal olarak yapılandığı ileri sürülmektedir. Bu nedenle çalışmada beden eğitimi dersinde öğrencilerin kendi bedenleriyle ilgili neler yaşadıklarını anlayabilmenin en etkili yolu olarak nitel araştırma yöntemi seçilmiştir.

Veri Toplama Araçları: Araştırma ve-

rileri, öğrencilerle yapılan odak grup çalışmaları sonucunda toplanmıştır. Odak grup formları Krueger'in (1994) alan çalışması formlarına göre düzenlenmiştir. Odak grup formları, öğrencilerin bedenleriyle ilgili düşüncelerini ve kız/erkek işlenen beden eğitimi dersine yönelik görüşlerini belirleyen soruları içermiştir. Bunun yanında görüşmeye alınan öğrencilerden kişisel bilgi formu doldurmaları istenmiştir.

Odak grup görüşmeleri kız ve erkek öğrencilerle ayrı ayrı gerçekleştirilmiştir. Her ilköğretim okulunun 8.sınıf öğrencileriyle kız ve erkek ayrı ayrı ikişer odak grup görüşmesi olmak üzere toplam 6 odak grup görüşmesi yapılmıştır. Her bir odak grup görüşmesi yaklaşık olarak 75 dakika sürmüştür. Görüşmelerde iki araştırmacı bulunmuş, verilerin forma yazılmasının dışında öğrencilerin izni alınarak kayıt cihazı da kullanılmıştır.

İşlem: İl Millî Eğitim Müdürlüğünden gerekli izinler alındıktan sonra, belirlenen okullarda odak grup görüşmeleri yapılmıştır. Her bir görüşme öncesinde çalışmanın içeriği öğrencilere açıklanmış, çalışmadan elde edilecek bulguların sadece bu çalışma kapsamında kullanılacağı konusunda öğrenciler bilgilendirilmiştir.

Verilerin Analizi: Verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2003). Bu analiz tekniği kapsamında, çalışmadan elde edilen veriler her bir araştırmacı tarafından ayrı ayrı incelenerek belirli temalar altında sınıflandırılmıştır. Yapılan bu sınıflandırma-

lar sonucu elde edilen temalar birbirleriyle karşılaştırılmış ve bu temalar kapsamında veriler üzerinde tekrar bir analiz yapılmıştır. Bu aşamada “beden hoşnutluğu”, “bedenin kontrol edilmesi” ve “beden eğitimi ders ortamı” temaları olarak üç başlıkta sınıflandırılmıştır. Daha sonraki aşamada ise, belirlenen üç tema ile verilerin uygunluğu tekrar değerlendirilmiş ve beden hoşnutluğu ile bedenin kontrol edilmesi temalarının birbiriyle kesiştiği durumlar saptanmış ve bu iki temanın tek bir başlık altında değerlendirilmesine karar verilmiştir. Sonuçta, çalışmadan elde edilen veriler “beden hoşnutluğu ve bedenin kontrolü” ile “beden eğitimi ders ortamı” olarak iki tema altında incelenmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Öğrencilerle yapılan odak grup görüşmeleri sonucunda; “beden hoşnutluğu ve bedenin kontrolü” ve “beden eğitimi ders ortamı” temaları altında sınıflandırılan veriler aşağıda verilmiştir.

Beden hoşnutluğu ve bedenin kontrolü: Öğrencilerle yapılan görüşmede, ilk olarak “güzelliği” tanımlamaları istenmiştir. Kız öğrencilerin büyük çoğunluğu (20), erkek öğrencilerin yaklaşık yarısı (11) güzelliğe fiziksel görünüm boyutundan yaklaşmışlardır. Bakımlı ve temiz olmak, güzel görünmek, iyi giyinmek ve “sporcu bedeni gibi” uygun beden ölçülerine sahip olmak şeklinde dış görünüme yönelik tanımlar yapılmıştır. Bununla birlikte, erkek öğrencilerin büyük ço-

ğunluğu (21 kişi) sadece dış güzelliğin değil iç güzelliğin de önemli olduğunu vurgulayarak, özellikle edepli, saygılı, bilgili ve açık saçık giyinmeyen kadınları da güzel bulduklarını söylemişlerdir. Kız ve erkek öğrencilerin bu düşünceleri, kızların güzellik tanımlarının daha çok fiziksel görünüme odaklanırken, erkeklerin davranış güzelliğine ve geleneksel kadın rollerine önem verdiklerini ortaya çıkarmıştır.

Öğrencilerin “bedeninizden hoşnut musunuz?” sorusuna verdikleri yanıtlardan, kız ve erkek öğrencilerin tümünün bedenlerinin farklı bölgelerinden hoşnut olmadıkları ortaya çıkarılmıştır. Bu nedenle, kız gruplarından on, erkek gruplarından altı öğrenci diyet uygulayıp spor yapmaktadır. Görüşmelerde öğrenciler ayrıca, çevreden de bedenleriyle ilgili olumlu ya da olumsuz mesajlar aldıklarını belirtmişlerdir. Örneğin; erkek öğrencilerden birisi kilosundan ve ten renginden dolayı arkadaşlarının kendisine “Beyaz ayı” dediğini, bir başkasının burundan dolayı arkadaşları ve öğretmenleri tarafından kendisine “Trabzonlu” diye hitap edildiğini (öğrenci Ankara’lı), diğer bir öğrenci “boyunun kısa olması” yüzünden kendisiyle dalga geçildiğini söylerken; iki kız öğrenci de şişman oldukları için bazı kız ve erkek öğrencilerin kendileriyle dalga geçtiklerini söylemişlerdir. Kız öğrencilerin ise daha çok öğretmenlerinden, ailelerinden ve arkadaşlarından giyimlerine ve yaptıkları makayalara yönelik uyarılar aldıkları görülmüştür.

Beden eğitimi dersinde giydikleri kıyafetler hakkında yapılan görüşmede, öğrenciler, derslerde beyaz tişört ve bol bir eşofman giymek zorunda olduklarını ifade etmişlerdir. Özellikle kız öğrencilerin hepsi vücut hatlarını ve göğüslerini belli eden şort, tişört, tayt gibi kıyafetleri giymemeleri konusunda uyarıldıklarını, erkek öğrenciler ise, giyimlerine yönelik kendilerine çok fazla uyarı gelmediğini belirtmişlerdir. Öğrencilerin açıklamalarından, yaşadıkları toplumsal çevrenin daha çok da kızlar açısından bedenleri ve fiziksel görünümleri üzerinde bir kontrol mekanizması oluşturduğu yargısına varılabilir.

Öğrencilerin kendi bedenlerine yönelik görüşlerinin oluşmasında ve kendi kişiliklerinin gelişmesinde (bireylerin kimliklerinin gelişiminde bedeninin merkezi önemi olduğu varsayımına dayanarak), yaş dönemine özgü fizyolojik değişiklikler yanında, yaşadıkları toplumsal ve kültürel ortam da büyük ölçüde önemlidir. Shilling'in (1993) de belirttiği gibi, bedeninin büyümesi ve gelişmesinde ve toplumsal ilişkilerin yapılanmasında hem toplumsal hem de biyolojik süreçler etkili olmaktadır. Çalışmanın bulguları, Turner'ın (1984) "kısıtlama" ve Frank (1991)'in "disipline edilen bedenler" temaları çerçevesinde, kız ve erkek öğrencilerin, bazı tıbbi uygulamalarla (diyet) ve egzersiz yoluyla bedenlerini disipline edecek bir takım rejimlere, toplumsal ve biyolojik etmenler nedeniyle başvurduğunu ortaya çıkarmıştır.

Öğrencilerin bedenleriyle ilgili düşünceleri ve beden uygulamaları bilindiği gibi adölesan dönemde ortaya çıkan fiziksel değişikliklerle bağlantılıdır. Kızlar ve erkekler bu dönemde bedenleriyle öncelikli olarak ilgilenmekte ve kendi bireysel beden imgelerini geliştirmektedirler (Santrock, 1997). Bedendeki değişiklikler, kızlarda erkeklere oranla daha hızlı gerçekleştiğinden, kızların kendi bedenleriyle daha fazla ilgilendikleri ve bunun sonucunda, kızların düşünce ve görüşlerinin daha çok beden merkezli olduğu, çevreden de bu doğrultuda mesajlar aldıkları, bu çalışmada yer alan kız öğrencilerin görüşleriyle desteklenmektedir.

Beden eğitimi ders ortamı: Öğrencilere beden eğitimi derslerini kız/erkek birlikte mi yoksa kız/erkek ayrı mı yapmayı tercih ettikleri sorulduğunda; kız öğrencilerden 17'sinin kız/erkek ayrılmasından yana tavır aldığı görülmüştür. Beş kız öğrenci, derslerin kız/erkek birlikte olması gerektiğini, iki öğrenci ise kız erkek birlikte ya da ayrı olmasının fark etmeyeceğini söylemiştir. Kız/erkek ayrı beden eğitimi dersi işlenmesini isteyen öğrenciler, bunun nedeni olarak; (a) erkek öğrencilerin onları sözel ve fiziksel olarak taciz ettiklerini ve bundan rahatsızlık duyduklarını, (b) erkeklerle anlaşamadıklarını, (c) özellikle cimnastik hareketlerini yaparken erkeklerden rahatsız olduklarını, (d) beden eğitimi etkinlikleri açısından erkeklerin daha çeşitli fiziksel etkinliklere katıldıklarını, kendilerinin ise beden eğitimi öğretmenleri tarafından

sadece voleybola yönlendirildiklerini söylemişlerdir.

Kız öğrencilerin görüşleri, kız/erkek birlikte işlenen beden eğitimi ders ortamında onların erkek öğrencilerden bedenlerine yönelik olumsuz mesajlar aldıklarını ve erkekler kadar çeşitli fiziksel aktivitelere katılmadıklarını, dolayısıyla beden eğitimi dersinden hoşnut olmadıklarını göstermektedir. Scraton (1993) kız/erkek birlikte işlenen beden eğitiminin kızların fiziksel etkinliklere katılımlarını sınırlayarak, onların beden eğitimi dersine yönelik olumsuz düşüncelere sahip olmalarına neden olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, iki cinsin bir arada bulunduğu beden eğitimi ortamında; bedenleri her türlü yorum, ilgi ve/veya eleştirinin bir nesnesi olarak görülen kız öğrenciler, erkek öğrenciler ve beden eğitimi öğretmenleri tarafından çeşitli fiziksel, sözel tacize uğramakta, duygusal hasar yaratılmakta bu da onların kendi bedenlerinden rahatsız olmaları tehlikesini yaratmaktadır (Scraton, 1993:145). Bu çalışmaya katılan kız öğrencilerin görüşleri böylesi bir tehlikenin varlığını göstermektedir.

Kızların beden eğitimi dersini erkeklerle birlikte işlemekten hoşnut olmamalarının bir nedeni olarak daha önce belirtildiği gibi, kız öğrencilerin ergenlik dönemindeki fiziksel değişimlerden duydukları rahatsızlığın ve bununla ilişkili çevresel kontrol mekanizmalarının önemli payı olduğu söylenebilir. Ayrıca, yapılan bazı araştırmalarda, kız/erkek birlikte işlenen beden eğitimi derslerine

kız ve erkek öğrencilerin katılımlarının eşit düzeyde olmadığı, kız öğrencilerin fiziksel etkinlik düzeylerinin erkek öğrencilere göre daha düşük olduğu, toplumsal cinsiyetlere uygun görülen fiziksel etkinliklere yönlendirildikleri ve beden eğitimi ortamında toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının yeniden üretildiği ortaya konmaktadır (Dunbar ve O'Sullivan, 1986; Eccles ve Harold, 1991; Macdonal, 1990; Nilges, 1998; Solomons, 1976). Bu çalışmaya katılan kız öğrencilerin belirttikleri görüşler de bu sonuçları destekler niteliktedir. Ayrıca, Flintoff'a (1993) göre beden eğitimi derslerindeki uygulamalarda toplumsal cinsiyetlere uygun farklı yaklaşımlar söz konusu olmaktadır; örneğin bir çok okulda kız öğrenciler temas sporlarından uzak tutulmakta ve bunun nedeni olarak da kadın üreme organlarının korunması ileri sürülmektedir.

Erkek öğrencilere aynı soru sorulduğunda, 12 öğrenci kız/erkek ayrı, 12 öğrenci de kız/erkek birlikte beden eğitimi dersini tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Kız/erkek ayrı beden eğitimi dersi isteyen erkek öğrenciler, erkeklerin kızları rahatsız ettiklerini, ancak kızların da onları rahatsız ettiklerini, kızların yeteneksiz ve fiziksel olarak beceriksiz olduklarını, takım sporlarını yaparken kızların çok yumuşak oynadıklarını ve hemen sakatlandıklarını belirtirlerken, kız/erkek beraber beden eğitimi dersini tercih edenler ise bunun nedenini şu şekilde ifade etmişlerdir: "Türk Milleti ayrımcı. Diğer Batı ülkeleri eşit. Neden kız/erkek ayrı

yapalım ki? Hem kızlarla ilişkilerimiz gelişir.” Buna ek olarak, beden eğitimi dersinde yapacakları fiziksel etkinlikler yoluyla kızları etkileyebileceklerini düşünen iki erkek öğrenci de beden eğitimi dersinin kız ve erkek birlikte işlenmesinden yana olduklarını belirtmişlerdir.

Kız/erkek birlikte işlenen beden eğitimi dersinin öğrenciler için daha yararlı olduğunu savunan araştırmacılara göre; (a) bu tür bir eğitim erkeklere ve kadınlara birlikte öğrenme ve toplumsal etkileşim olanağı sağlamaktadır, (b) kız/erkek birlikte işlenen dersler karşı cinsin karakteristiklerinin, yeteneklerinin ve motivasyonlarının değer görmesini sağlamaktadır, (c) beden eğitiminin hedefleri hem kadın hem de erkek için geçerlidir (Griffin, 1984; Knoppers, 1988). Fakat bu çalışmadan elde edilen bulgular ve bu bulguların desteklediği diğer çalışmalar, kız/erkek birlikte yapılan beden eğitiminin kız ve erkek öğrencilerin gelişimlerine aynı etkide bulunmadığını ve toplumda varolan kalıp yargıların yeniden üretildiğini göstermektedir.

SONUÇ

Kız ve erkek öğrencilerle yapılan odak grup görüşmelerinden elde edilen veriler sonucunda, beden eğitimi derslerinde, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını yansıtan bir beden anlayışının egemen olduğu ve bu bağlamda da özellikle kız öğrencilerin fiziksel etkinliklere katılımının çok düşük olduğu belirlenmiştir. Genelde beden eğitimi ortamı, spor or-

tamı gibi, toplumsal cinsiyet farklılıklarını normalleştirmektedir (Flintoff, 1990; Hargreaves, 1994). Bununla birlikte, kız/erkek birlikte işlenen beden eğitimi dersleri, kadınsılık ve beden eğitiminin kadınsı olmayan özellikleri arasındaki çelişkileri azaltmak bir yana, bu çelişkilerin ortaya çıkma riskine yol açmaktadır (Kay, 1995: 59). Beden eğitimi derslerinin beden gelişimine yönelik amaçlarının, kız öğrenciler açısından dikkate alınmaması, onların derslerde yeterli etkinliklere katılmamaları bedenlerinin yok sayıldığı görüşünü güçlendirmektedir. Satina ve Hultgren'in (2001) belirttikleri gibi, beden eğitimi derslerinin yer aldığı öğrenme ortamlarında kızların bedenleri geleneksel olarak ihmal edilmektedir. Bu görüş, Frank'in (1991) toplumda egemen olan erkek bedenini içeren “baskılayan beden” temasına gönderme yapmaktadır. Turner (1984) ise, “bedenin düzenlenmesi” teması kapsamında; okullardaki beden uygulamalarının kurumsallaştırılmış formlarıyla insan hareketlerinin zaman ve mekan içinde düzenlenme ve kontrol edilme süreçlerine de yer vermiştir. Öğrencilerin okul içinde öğretmenlerinden ve arkadaşlarından aldıkları olumsuz mesajlar, beden eğitimi dersinde cinsiyetlere ve toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına göre giydikleri kıyafetler, derste kız ve erkek öğrencilerin farklı fiziksel etkinliklere katılımı, mekanlarının ayrıştırılması, birlikte, bir toplumsal kurum olarak okulda beden toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına göre dü-

zenlenmesine yönelik uygulamalara örnek oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın devam eden bir araştırmanın parçası olduğu düşünüldüğünde; kız/erkek ayrı işlenen beden eğitimi dersindeki öğrencilerin beden yaşantılarının da araştırılmasıyla, beden eğitimi ortamının beden yapısındaki belirleyiciliği konusunda daha fazla bilgiye ulaşılabılır. Aynı zamanda Türkiye’de uygulanan ağırlıklı olarak takım sporlarını içeren beden eğitimi programlarının gözden geçirilmesi de konuya daha farklı ufuklar açabilir.

Sonuç olarak, Kirk’ün (1997) ileri sürdüğü “Yüksek modernitede bedenin yapılıp yapılıp ve yeniden yapılıp yapılıp bedene eğitiminin katkısı nedir?” sorusuna hala geçerli bir yanıt verilemediği söylenebilir.

Yazışma Adresi (Corresponding Address):

Canan KOCA
Başkent Üniversitesi
Spor Bilimleri Bölümü, Bağlıca Kampüsü,
Eskişehir Yolu 20. km. Etimesgut 06530
Etimesgut / ANKARA
Elektronik posta: canank@baskent.edu.tr

KAYNAKLAR

- Armour, K. M. (1999). The case for a body-focus in education and physical education. **Sport, Education and Society**. 4 (1), 5-15.
- Bordo, S. R. (1989). The body and reproduction of femininity: A feminist appropriation of Foucault. In Jaggar, A., & Bordo, S. R. (Eds). **Gender, Body Knowledge**.

New Brunswick: Rutgers University Press.

- Connell, R. W. (1987). **Gender and Power**. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Dewar, A. (1987). The social construction of gender in physical education. **Women’s Studies International Forum**. 10, 453-466.
- Diamond, I., & Quinby, L. (1988). (Eds). **Feminism & Foucault: Reflections on Resistance**. Boston, MA: Northeastern University Press.
- Dunbar, R. R., & O’Sullivan, M. M. (1986). Effects of intervention on differential treatment of boys and girls in elementary physical education lessons. **Journal of Physical Education**. 5, 166-175.
- Eccles, J.S., & Harold, R. D. (1991). Gender differences in sport involvement: Applying the Eccles’ expectancy-value model. **Journal of Applied Sport Psychology**. 3, 7-35.
- Featherstone, M. (1991). The body in consumer culture. In M. Featherstones, M. Hepworth, & B. Turner (Eds). **The Body**. London: Sage.
- Featherstone, M., & Turner, B. (1995). Body & society: An introduction. **Body & Society**. 1 (1), 1-12.
- Flintoff, A. (1990). Physical education, equal opportunities and the national curriculum: Crisis or challenge? **Physical Education Review**. 13 (2), 85-100.
- Flintoff, A. (1993). Gender, physical education and initial teacher education. In J. Evans (Ed.) **Equality, Education and Physical Education**. London: Falmer Press.
- Foucault, M. (1979). **Discipline and punish: The birth of prison**. Hammondsworth. Penguin.
- Frank, A. (1991). For a sociology of the body: An analytical review. In M. Feathersto-

- ne, M., Hepworth, & B. Turner. **The Body: Social Processes and Cultural Theory**. Sage: London.
- Gard, M., & Meyenn, R. (2000). Boys, bodies, pleasure and pain: Interrogating contact sports in schools. **Sport, Education and Society**. 5 (1),19-34.
- Griffin, P. (1984). Girls' participation patterns in middle school team sports unit. **Journal of Teaching in Physical Education**. 4 (2), 100-110.
- Hargreaves, J. (1994). *Sporting Females: Critical Issues in the History and Sociology of Women's Sports*. **Routledge: London**.
- Kay, T. (1995). **Women and Sport: A review of research**. London: The Sports Council.
- Kirk, D. (1992). Physical education, discourse and ideology: Bringing the hidden curriculum into view. **Quest**. 44 (1), 34-56.
- Kirk, D. (1997). Schooling bodies in new times: The reform of school physical education in high modernity. In J. M. Fernandez-Balboa (Eds). **Critical Postmodernism in Human Movement, Physical Education and Sport**. Albany: Suny Pres.
- Kirk, D. (1999). Physical culture, physical education and relational analysis. **Sport, Education and Society**. 4 (1), 63-73.
- Knoppers, A. (1988). Equity for excellence for physical education. **Journal of Physical Education, Recreation, and Dance**. 59 (6), 54-58.
- Krueger, R.A. (1994). **Focus Groups: A Practical Guide for Applied Research**. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Light, R. & Kirk, D. (2000). High school rugby, the body and the reproduction of hegemonic masculinity. **Sport, Education and Society**. 5 (2), 163-176.
- MacDonald, D. (1990). The relationship between sex composition of physical education classes and teacher-pupil verbal interaction. **Journal of Teaching in Physical Education**. 9, 152-163.
- Maguire, J. (1993). Bodies, sports cultures and societies: A critical review of some theories in the sociology of the body. **International Review for Sociology of Sport**. 28 (1), 33-50.
- Merriam, S. (1998). **Qualitative Research and Case Study Applications in Education**. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Nilges, L. M. (1998). I thought only fairy tales had supernatural power: A radical feminist analysis of Title IX in physical education. **Journal of Teaching in Physical Education**. 17, 172-194.
- Olafson, L. (Spring 2002). "I hate phys. ed.": Adolescent girls talk about physical education. **The Physical Educator**. 67-74.
- Oliver, K. L. (2001). Images of the body from popular culture: Engaging adolescent girls in critical inquiry. **Sport, Education and Society**. 6 (2), 143-164.
- Ronholt, H. (2002). "It's only sissies...": Analysis of teaching and learning processes in physical education: A contribution to the hidden curriculum. **Sport, Education and Society**. 7 (1), 25-36.
- Santrock, J. W. (1997). **Life-span Development**. Madison: Brown & Benchmark.
- Satina, B., & Hultgren, F. (2001). The absent body of girls made visible: Embodiment as the focus in education. **Studies in Philosophy and Education**. 20, 521-534.
- Scraton, S. (1993). Equality, co-education and physical education in secondary schooling. In J. Evans (Ed.). **Equality, Education and Physical Education**. London: The Falmer Press.
- Shilling, C. (1993). **The Body in Social Theory**. London: Sage.
- Solomons, H. (1976). Sex-role mediated achievement behaviors and interpersonal

- dynamics of fifth-grade coeducational physical education classes. **Dissertation Abstracts International**. 37, 5445A. (University Microfilm No. DBJ77-06538).
- Theberge, N. (1987). Sport and women's empowerment. **Women's International Forum**. 10, 387-393.
- Theberge, N. (1991). Reflections on the body in the sociology of sport. **Quest**. 43 (2), 123-134.
- Tinning, R. (1990). **Ideology and Physical Education**. Geelong: Deakin University press.
- Turner, B. S (1984). **The Body and Society**. Oxford: Basil Blackwell.
- Whitson, D. (1990). Sport in the social construction of masculinity. In. M. Messner, & D. Sabo. **Sport, Men and the Gender Order: Critical Feminist Perspectives**. Human Kinetics: Champaign. Pp. 19-30.
- Wright, J. (1995). A feminist post-structuralist methodology for the study of gender construction in physical education: Description of a case study. **Journal of Teaching in Physical Education**. 15, 1-24.
- Wright, J. (1996). Mapping the discourses in physical education. **Journal of Curriculum Studies**. 28, 331-351.
- Wright, J. (2000). Bodies, meanings and movement: A comparison of the language of a physical education lesson and a Feldenkrais movement class. **Sport, Education and Society**. 5 (1), 35-49.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2003). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. (3.Baskı). Tıpkı Basım. Ankara: Seçkin.